

نقش قوم‌گرایی و اجتماعات مذهبی در انسجام اجتماعی (مورد مطالعه؛ شهر اندیمشک)

شهلا سهرابی صمیره^۱، مهرداد نوابخش^۲، زهرا حضرتی^۳

چکیده

هدف این پژوهش تحلیل جامعه‌شناختی انسجام اجتماعی در بین شهروندان اندیمشک در سال ۱۳۹۸-۹۹ است، که با استفاده روش پیمایش نوع توصیفی و تحلیلی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق شامل دو گروه از متخصصین و مسئولین (۵۰ نفر شامل استاندار، فرماندار، شهردار، نماینده مجلس) که از طریق نمونه‌گیری در دسترس و هدفمند انتخاب گردیدند، و گروه دوم که شامل کلیه شهروندان مرد و زن واقع در سن ۱۵ تا ۶۵ سال ساکن در شهر اندیمشک بود. با توجه به میزان جمعیت ساکن در اندیمشک (۱۳۵۰۰۰ هزار نفر) محاسبه فرمول کوکران به تعداد ۳۸۴ نفر با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای و تصادفی ساده صورت گرفت. ابزار گردآوری اطلاعات این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته بود که ابعاد مختلف (انسجام اجتماعی و قوم‌گرایی) را مورد سنجش قرار داده بود. یافته‌های تحقیق نشان داد که از دیدگاه مسئولین با توجه به مقدار ضریب بتا استاندارد شده می‌توان گفت گروه‌های قومی با ضریب بتا ۰/۵۷۸ رابطه معنی‌دار بیشتری را نسبت به اجتماعات مذهبی با ضریب بتا ۰/۵۰۶ با انسجام اجتماعی دارد. از دیدگاه شهروندان، گروه‌های قومی با ضریب بتا ۰/۴۸۴ رابطه معنی‌دار بیشتری را نسبت به اجتماعات مذهبی با ضریب بتا ۰/۴۵۱ با انسجام اجتماعی دارد. هرچه میزان قوم‌گرایی بیشتر باشد به همان اندازه تمایل به یک آسیب خاص وجود دارد لذا این متغیر با توجه به زمینه تأثیر گذاری آن باید تعدیل شود هرچند در این تحقیق به افزایش درجه انسجام در مناطق شهری اندیمشک کمک می‌کند به هر طریق نیازمند تحقیق بیشتر می‌باشد تا کارکردها و دز کارکردهای آن مشخص شود.

واژگان کلیدی: انسجام اجتماعی، گروه‌های قومی، اجتماعات مذهبی، شهر اندیمشک

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۱/۱۵

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۲ استاد گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. نویسنده مسئول

mehrdadnavabakhsh@yahoo.com

^۳ عضو هیات علمی گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

استمرار و پایداری حیات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی یک جامعه، در گرو انسجام و همبستگی بین اجزاء و عناصر سازنده ساختار اجتماعی است. انسجام، توافق در اهداف، ارزش‌ها و نگرش‌هاست و در فرایندی اجتماعی متولد می‌شود و محصول کنش عقلانی و مختارانه است. از سوی دیگر، انسجام، پدیده‌ای نیست که یک بار برای همیشه ایجاد شود، بلکه نیازمند بازسازی و بازتولید مستمر است. انسجام از جمله مؤلفه‌های توسعه اجتماعی به شمار می‌رود که با توجه به کارکردهای آن تأثیر زیادی در توسعه روستایی دارد. این مفهوم تأکید بر فرایندی است که در طی آن با ایجاد تغییراتی در حوزه‌های گرایشی، ادراکی، ارزشی، قابلیت‌ها و باورهای انسان‌ها، کنش‌ها و رفتارهای خاصی در پی خواهد داشت که مناسب توسعه است (عنبری، ۱۳۹۰: ۵۹).

انسجام یا همبستگی^۱ اجتماعی معمولاً مفهومی را می‌رساند که بر پایه آن در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته‌اند و به طور متقابل نیازمند یکدیگر. انسجام اجتماعی هم چنین نوعی احساس ارتباط، گرایش و تعامل با دیگران است و منظور از آن «احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند». انسجام اجتماعی در این معنا، در واقع احساس همبستگی، پیوند و تعهد عاطفی است که اعضای جامعه نسبت به یکدیگر دارند. این برداشت از انسجام که به برداشت روان‌شناسان اجتماعی از این مفهوم نزدیک است، آن را عمدتاً به صورت احساس نزدیکی عاطفی با افراد دیگر تعریف می‌کند. اما به نظر می‌رسد، انسجام اجتماعی مفهومی فراتر از احساس نزدیکی با ارتباط عاطفی افراد با یکدیگر باشد و در واقع باید چیزی باشد که بر ماحصل این احساس نیز دلالت کند. طبق آنچه عموماً در جامعه‌شناسی از مفهوم انسجام اجتماعی مستفاد می‌شود، این مفهوم به درجه یا نوع همگرایی یک جامعه و در واقع، به پیوندها و روابطی که اعضای یک جامعه یا گروه را به یکدیگر مرتبط می‌سازند، اشاره دارد (چلبی، ۱۳۹۵: ۱۷).

---

^۱ . Solidarity

نقش قوم‌گرایی و اجتماعات مذهبی در انسجام اجتماعی.....63

جامعه به عنوان یک کل متشکل از گروه‌های مختلفی است تا اینکه بهتر و راحت‌تر به اهداف خود برسد و به نوعی همان گروه بزرگ با هدفی والاتر و برتر است که افراد تشکیل دهنده آن دارای ادراک‌های مشترک و پیوندهای عاطفی و وابستگی‌های متقابل و نقش‌های اجتماعی می‌باشند که این امر آنان را بیش از پیش به یک دیگر وابسته می‌کند و نوعی وحدت و یک‌پارچگی را در میان آنان تشدید می‌نماید که البته تنها با داشتن گروه‌های مختلف امکان حیات پیدا نمی‌کند بلکه عامل مهم در ادامه حیات یک جامعه وجود انسجام در بین گروه‌هاست چرا که اعضای گروه با داشتن انسجام، سخت‌تر کار می‌کنند تا به هدف‌های مورد نظر برسند (کتابی، ۱۳۹۳: ۲۷).

از جمله نتایج مهم انسجام، یکپارچگی گروه در رسیدن به هدف است. در این صورت توافق و هماهنگی بیشتری از سوی گروه بر روی موضوع‌ها و پدیده‌ها حاصل می‌شود در نتیجه کارایی افزایش می‌یابد به طوری که فرآیند زمانی رسیدن به هدف و مقصد کاهش می‌یابد و افراد گروه با آرامش و امنیت روانی بهتری فعالیت می‌کنند؛ زیرا امید دست‌یابی به موفقیت در آنان افزایش یافته و فعالیت‌ها از سوی اعضا مفید و سازنده ارزیابی می‌شود. در ایران گروه‌های قومی و مناطق مختلف جغرافیایی - فرهنگی مختلفی وجود دارد که هر کدام سنت‌های فرهنگی و احساسات هویتی خاصی دارند که آنها را به عنوان گروه فرعی از جامعه بزرگ‌تر متمایز می‌کند. زیرا در ایران مرزهای سیاسی بر مرزهای فرهنگی و اجتماعی منطبق نیست و به همین جهت گروه‌های قومی، نژادی و مذهبی زیادی را در خود جای داده است. به عبارت دیگر در ایران با گروه‌های قومی و مناطق مختلف جغرافیایی - فرهنگی روبرو هستیم که بر پایه مشترکات نژادی، زبانی، ادبیات و با حداقل محل سکونت یا سرزمین، سنت‌های فرهنگی و احساسات هویتی خاصی دارند که آنها را به عنوان گروه فرعی از جامعه بزرگ‌تر متمایز می‌کند. در این چهارچوب، باید پذیرفت استان‌های مختلف ایران امروزی، مجموعه ناهمگونی از اقوام هستند. این گوناگونی و تنوع جامعه ایرانی به انحای مختلف بر امکان و استعداد برقراری انسجام اجتماعی تاثیر گذاشته است. بنابراین، باید پذیرفت که «ما»ی جامعه ایران مجموعه‌ای از هویت‌های مذهبی و قومی متنوعی است که گروه‌های اجتماعی متنوع و متکثری را شکل می‌دهند و این امر ماهیت فهم سازه مفهومی «تمایز - انسجام» را نشان می‌دهد (برامکی یزدی، ۱۳۹۷: ۱۱۷).

بدیهی است تکوین انسجام اجتماعی مستلزم وجود عواملی است که یکی از آنها می‌تواند دین، فرهنگ دینی و اجتماعات مذهبی جامعه باشد که چندان توجهی به آن نشده است. دین به‌عنوان بخش مهمی از سنت هر جامعه و به‌ویژه جامعه‌ی دینی ایران می‌تواند نه تنها در ایجاد، بلکه در گسترش انسجام اجتماعی نقش داشته باشد که این امر مورد غفلت بسیاری از محققان و سیاستگذاران اجتماعی قرار گرفته است. به‌نظر می‌رسد دین و اجتماعات مذهبی به‌عنوان ارزش متعالی با کارکردهایی چون انضباط بخشی، حیات بخشی، انسجام بخشی، ارتباط بخشی میان مؤمنان، ارائه‌ی گزاره‌های اخلاقی برای اعتماد و... سازوکارهایی را فراهم می‌آورد که در قالب آنها سرمایه‌ی اجتماعی و انسجام اجتماعی شکل می‌گیرد (بهزاد، ۱۳۹۱: ۱۱). بنابراین رابطه‌ی اجتماعات مذهبی و انسجام اجتماعی از منظر تأثیری که دین بر فرایند توسعه دارد نیز حائز اهمیت است. مسئله تمایزها، تفاوت‌ها و انسجام و یکپارچگی با شدت و حدت بیشتری استان خوزستان خاصه شهر اندیمشک خود را نشان می‌دهد؛ زیرا منطقه مذکور قومیت‌های متنوعی را در خود جای داده است. به طوری که بیشترین تنوع قومی (لر، لک، عرب و فارس) و مذهبی (شیعه و سنی) را دارا است. مناسبات اجتماعی در این زیست‌جهان تابع قواعد و هنجارهای عرفی و قومی خود است. گوناگونی و تمایزات هویتی فوق‌الذکر در جامعه ایران و به‌ویژه در جامعه مورد مطالعه، به اشکال مختلف، بر امکان و استعداد برقراری انسجام اجتماعی تأثیر گذاشته است.

بروز تنش‌ها و تعارضات سیاسی - اجتماعی و ضعف انسجام اجتماعی در استان خوزستان گواه بر این مسئله است، نظام تصمیم‌گیر تاکنون، چندان نتوانسته است؛ موضوع قومیت‌ها را از وضعیت تهدیدآمیز به فرصت تبدیل کند. چرا که این امر سیاست اجتماعی خاص به خود را می‌طلبد که نظام برنامه‌ریز، سیاستگذار و مجری در طی چند دهه گذشته عنایت کافی به آن نداشته است. اهمیت مسأله قومیت در جامعه به حدی است که می‌تواند امنیت ملی را تضمین و یا تهدید نماید. با توجه به اینکه دولت‌ها به منظور ادامه حاکمیت خود به دنبال امنیت ملی هستند، بنابراین موفقیت آنها تا حد زیادی به روش‌ها و نحوه ایجاد انسجام و تعامل اجتماعی که در مقابل قومیت‌ها اتخاذ می‌کنند بستگی دارد. در بسیاری از اجتماعات محلی از قبیل شهر اندیمشک که از یک سو در فرایند تغییر و تحولات نوسازی

65..... نقش قوم گرایی و اجتماعات مذهبی در انسجام اجتماعی

هستند و از سوی دیگر از گروه های قومی و مذهبی متفاوتی تشکیل شده اند، وابستگی های متقابل و نقش های اجتماعی متفاوتی وجود دارد که این توافقی ها برای تداوم و ثبات به انسجامی نیاز دارند که حل مسائل اجتماعی و کاهش تنش ها را سبب می گردد.

انسجام اجتماعی ناظر بر پیوندها و ارتباطات میان اعضای شبکه های اجتماعی و مبین کنش های معین و مشخصی از کنشگران در درون ساختارهای اجتماعی است (وزیری، ۱۳۹۳: ۱۲). ساختار اجتماعی غالب در شهر اندیمشک، ماهیتی شکننده دارد که به واسطه شبکه های اجتماعی گوناگون نژادی، طبقاتی، مذهبی و جنسیتی شکل گرفته است؛ زیرا تعارضات قومی و نژادی، طبقاتی و جنسیتی از جمله مهمترین عواملی اجتماعی تلقی می شوند که مناسبات اجتماعی در این شهر را تحت تاثیر قرار داده است و نوعی اختلال در تعاملات اجتماعی را در پی داشته است (عمویی و ساعی، ۱۳۹۲: ۵۱). از این رو انسجام اجتماعی در این شهر نیز به واسطه تعارضات قومی، طبقاتی و جنسیتی تهدید می شود. زیرا مطالعات اکتشافی نگارنده نشان می دهد که در سطح شهر اندیمشک نوعی چند دستگی بین نیروهای اجتماعی وجود دارد. این وضعیت باعث وقوع نزاع های دسته جمعی و تنش های قومی، تعارضات، نارضایتی های اجتماعی و غیره شده است و در قالب تجمعات اعتراضی نیز تجلی یافته است که عاملی برای کاهش انسجام اجتماعی محسوب می شوند.

مسئله تمایزها، تفاوت ها و انسجام و یکپارچگی با شدت و حدت بیشتری در غرب و جنوب غربی (مشخصاً نوار زاگرس میانی) کشور خود را نشان می دهد؛ زیرا منطقه مذکور چهار قومیت لر، کرد، لک و عرب را در خود جای داده است. در این شرایط استان خوزستان بویژه موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی شهرستان اندیمشک بیشترین تنوع قومی را دارا است به طوری که مناسبات اجتماعی در این زیست جهان تابع قواعد و هنجارهای عرفی و قومی خود است. در فضاهای انتخابات ملی که سرنوشت یک کشور را می سازند در بین احزاب، ایلات و قوم های مختلف این امر به شدت نمایان است. در سال های اخیر در شهر اندیمشک فضای انتخابات ملی در بین قوم های مختلف، فضای یکنواختی دیگر نمی باشد و قوم-گرایی افزایش یافته است و انتخابات تابع احزاب شده و درگیری و مشاجره در بین ایلات و احزاب بالا گرفته است. این موضوع می تواند از رسانه های داخلی و خارجی نیز تاثیر پذیرد. بدین ترتیب گوناگونی

و تمایز قومی فوق‌الذکر در جامعه ایران و به ویژه مناطق غرب و جنوب غربی، به اشکال مختلف، بر امکان و استعداد برقراری انسجام اجتماعی تأثیر گذاشته است. و با توجه به این که یکی از شاخص‌های اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی است، طبق نتایج پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی در سال ۱۳۹۳، در کل کشور ۳۰/۷ درصد و در استان خوزستان ۲۶ درصد از پاسخگویان میزان سرمایه اجتماعی خود را خیلی کم و کم گزارش کرده بودند (افقه و منصوری، ۱۳۹۹: ۳۱).

با توجه به رخدادهای اخیر و فشارهای اقتصادی و اجتماعی که بر جامعه وارد می‌شود، به نظر می‌رسد این درصد نیز افزایش یافته است و میزان سرمایه اجتماعی دچار فرسایش شده است. بنابراین آمار مذکور نشان از اهمیت بررسی پدیده انسجام اجتماعی و تحلیل آن در بین اقوام، احزاب و ایلات شهر اندیمشک دارد. تحقیق حاضر با هدف نقش قوم‌گرایی و اجتماعات مذهبی در انسجام اجتماعی در شهر اندیمشک پرداخته شده است.

سوابق تحقیقات داخلی و خارجی: خادمی، حسین و زهرا گل‌شیری (۱۳۹۸)، تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان: مطالعه موردی بخش گندمان، انجام داده‌اند. داده‌های این تحقیق برای ۲۵ روستای بخش گندمان از شهرستان بروجن با حجم نمونه ۳۹۶ خانوار جمع‌آوری شده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که از لحاظ آماری رابطه مثبت و معنی‌داری بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی روستاییان وجود دارد. ملکی حمید (۱۳۹۶)، همبستگی اجتماعی در گروه‌های قومی: مطالعه موردی استان گلستان انجام داده است. این مقاله نتیجه تحقیقی است که به منظور سنجش میزان همبستگی اجتماعی و بررسی عوامل تهدیدکننده با تأکید بر بیگانگی اجتماعی و تمایلات قومی و هم‌چنین عوامل تقویت‌کننده و نگهدارنده همبستگی و انسجام از قبیل هویت ملی و روابط اجتماعی و فرهنگی در یکی از گروه‌های قومی کشور به روش پیمایشی اجرا و سپس میزان مشاهده شده، در چارچوب امنیت اجتماعی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

نتایج حاصل، نشان می‌دهد که میزان همبستگی اجتماعی در اثر افزایش تمایلات قومی و بیگانگی اجتماعی، تضعیف و ضریب امنیتی را در جامعه کاهش می‌دهد و گرایش بیشتر به مصادیق و ابعاد هویت ملی و افزایش تراکم و تعاملات اجتماعی و فرهنگی، همبستگی اجتماعی را با جامعه عام، ارتقا و سبب

کاهش تمایلات قومی می‌گردد. فرهمند و همکاران (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان «مطالعه تطبیقی انسجام اجتماعی بین دو قومیت آذری و کرد (مورد مطالعه: شهرهای سنندج و تبریز)» انجام دادند. نتایج نشان داد که بین انسجام اجتماعی به عنوان متغیر وابسته و عدالت اجتماعی، وسایل ارتباط جمعی، تحصیلات، شغل، درآمد و سن رابطه معنادار وجود دارد. نتایج آزمون T مستقل نیز مویده آن است که قوم آذری در مقایسه با قوم کرد، میزان انسجام اجتماعی بیشتری دارد. تحلیل چندمتغیره نیز نشان می‌دهد که متغیرهای عدالت اجتماعی، رسانه داخلی، رسانه خارجی و سن توانسته‌اند ۲۲ درصد از تغییرات میزان انسجام اجتماعی بین دو قوم را تحلیل کنند.

روانبخش (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان «بررسی تطبیقی میزان انسجام اقشار اجتماعی شمال و جنوب شهر تبریز» انجام داد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد اول میانگین انسجام اجتماعی ساکنان بالای شهر کمتر از میانگین آن در بین ساکنان پایین شهر است و دوم این که بین میزان انسجام اجتماعی و سطح سواد، نوع شغل و میزان درآمد رابطه معناداری وجود دارد. به گونه‌ای که گروه‌های متعلق به درآمد پایین و متوسط رو به پایین، مشاغل کارگری و کشاورزی و تولیدی و نیز گروه‌های بی‌سواد و کم‌سواد، از میانگین انسجام بالاتری نسبت به سایر گروه‌های شغلی، درآمدی و سواد برخوردار بوده‌اند.

اکت^۱ و همکاران (۲۰۱۷) پژوهشی با عنوان «مقیاس و اعتبار انسجام اجتماعی: یک رویکرد پایین - بالا» به انجام رسانده‌اند. آنها به برآورد و مقایسه شاخص انسجام اجتماعی و هم چنین بررسی همبستگی شاخص انسجام اجتماعی با برخی متغیرهای کلان اقتصادی در ۳۹ کشور منتخب اروپا در سال ۲۰۰۸ پرداختند. شاخص انسجام در این مطالعه با استفاده از داده‌های مرکز بررسی‌های ارزش‌های اروپاییان بر مبنای نظرسنجی از شهروندان در سال ۲۰۰۸ در زمینه متغیرهای رفتاری و اجتماعی (اعتماد به نهادها، احساس تعلق و همبستگی، مشارکت سیاسی، مشارکت فرهنگی و اجتماعی) ساخته شده است. نتایج تحقیق ایشان نشان داد کشورهای با سطوح بالاتر انسجام اجتماعی دارای عملکرد بهتری بر حسب رشد سطح تولید، سطوح پایین تر تورم و بیکاری، درصد پایین تر خودکشی، امید به زندگی بالاتر و هم چنین

^۱ . Acket

سطوح بالاتر مردمی هستند که در طول زندگی خود در راستای کسب تحصیلات سرمایه‌گذاری می‌کنند. فوآ^۱ (۲۰۱۶) پژوهشی با عنوان «عقلانیت اقتصادی برای انسجام اجتماعی: شواهد یک کشور مسیحی» انجام داد. ایشان در مطالعه خود به برآورد تطبیقی اهمیت اقتصادی میزان انسجام اجتماعی در ۱۵۵ کشور منتخب پرداخت. برای این منظور، از آخرین داده‌های موجود ۲۰۰ متغیر اجتماعی طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۵ که از طریق پرسشنامه در موسسه مطالعات اجتماعی گردآوری شده بودند، استفاده نمود. سپس با رویکرد مولفه‌های غیرقابل مشاهده به پردازش و ترکیب داده‌های مذکور پرداخت و اثر شاخص انسجام اجتماعی ب متوسط رشد اقتصادی کشورهای منتخب را برآورد نمود. نتایج مطالعه وی حاکی از اثر مثبت و معنادار انسجام اجتماعی بر رشد اقتصادی بوده است. چهارچوب نظری پژوهش حاضر رویکرد تلفیقی از نظریه‌های مایکل هکتر در زمینه همبستگی گروه‌های قومی و نظریه دور کیم در خصوص اجتماعات مذهبی و نقش آن در انسجام اجتماعی است.

به عقیده صاحب‌نظران، انسجام اجتماعی تحت تأثیر عوامل مختلفی است. برای مثال، امیل دور کیم بر این عقیده بوده است که همبستگی در جامعه، بیانگر درجه توافق بالای گروه یا جامعه و سهم بودن آنها در ارزش‌ها، باورها و وحدتی اخلاقی است که عمدتاً منشأ دینی و مقدس دارد و علاوه بر این، برای برقراری انسجام اجتماعی قائل به نوعی فردگرایی اخلاقی بوده است. هرچه اعتقاد یک جامعه و گروه مذهبی نیرومندتر باشد، آن مجموعه یکپارچه‌تر است. از این رو، بهتر می‌تواند محیطی فراهم سازد که اعضای آن در آن محیط، از تجربه آزار دهنده و ناامید کننده گسست اجتماعی در امان باشند. در یک دین، مراسم، منع واقعی انسجام اجتماعی اند. مایکل هکتر^۲، جامعه‌شناس آمریکایی، بر این باور است که همبستگی قومی ممکن است در داخل یک واحد ملی در حال ظهور و در نتیجه تشدید تعارض، نابرابری و بی‌عدالتی‌های ناحیه‌ای میان یک مرکز فرهنگی و قومی شکل بگیرد. به عقیده وی، شکاف‌های قومی از طریق نهادهای بروکراتیک و دولتی تحکیم می‌شوند (احمدی، ۱۳۹۶: ۶۶).

^۱. Foa

^۲. Michael Hector

69..... نقش قوم گرایی و اجتماعات مذهبی در انسجام اجتماعی.....

بنابراین به زعم هکتر، در یک جامعه، نابرابری و بی عدالتی می تواند انسجام اجتماعی را به نابودی بکشاند و معتقد است که نمونه آن را می توان در تقسیم کار فرهنگی به هنگام توسعه اقتصادی دید. نظریه پردازان دیگری که درخصوص عوامل موثر بر میزان انسجام اجتماعی نظریه پردازی کرده اند می توان به پیر بوردیو^۱، جیمز کلمن^۲ و رابرت پاتنام^۳ اشاره کرد که بر این اعتقاد بوده اند که سرمایه اجتماعی، عنصری است که به هر میزان در جامعه ملی افزایش یابد، همبستگی ارتباطی بیشتر تأمین خواهد شد و به تبع آن ضریب انسجام آن ارتقا می یابد. در میان جامعه شناسان معاصر، آگریش بک^۴ از مهم ترین صاحب نظرانی است که مفهوم مخاطره را با جامعه و انسجام اجتماعی پیوند داده است. به زعم وی، مفهوم جامعه مخاطره آمیز نشان دهنده مرحله ای تکاملی از جامعه مدرن است که در آن مخاطرات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فردی به طور روزافزون از کنترل نهادهای نظارتی و حمایتی در جامعه صنعتی فرار می کنند.

بک در تشریح چگونگی ظهور جامعه مخاطره آمیز معتقد است که درست همان طور که مدرن سازی ساختار جامعه فئودالی را در قرن نوزدهم درهم شکست و جامعه صنعتی را به وجود آورد امروز مدرن سازی جامعه صنعتی را از میان بر می دارد و مدرنیته دیگر شکل می گیرد. بک معتقد است که در غرب فرایند تفرد صورت گرفته است؛ یعنی عامل ها بیش از پیش از محدودیت های ساختاری آزاد می شوند و در نتیجه بهتر می توانند نه تنها خود بلکه جامعه شان را بازاندیشانه بسازند؛ به عبارت دیگر انسان به جای این که تحت تأثیر وضعیت طبقاتی اش باشد کم و بیش راه خود را در پیش می گیرد. انسان حال که تصمیم با خودش است ناگزیر است بازاندیش تر گردد. بک از اهمیت بازاندیشی در مورد روابط اجتماعی در چنین دنیایی دفاع می کند. استدلال محوری وی این است که افراد در جامعه کنونی غربی، در دوره ای زندگی می کنند که به واسطه گسترش تحولات فوق، در حال تغییر و تبدیل از جامعه صنعتی به جامعه مخاطره آمیز هستند. به زعم بک، همزمان با این تغییرات، به خاطر وجود مخاطرات روزافزون، امکان کم

1 . Pierre Bourdieu

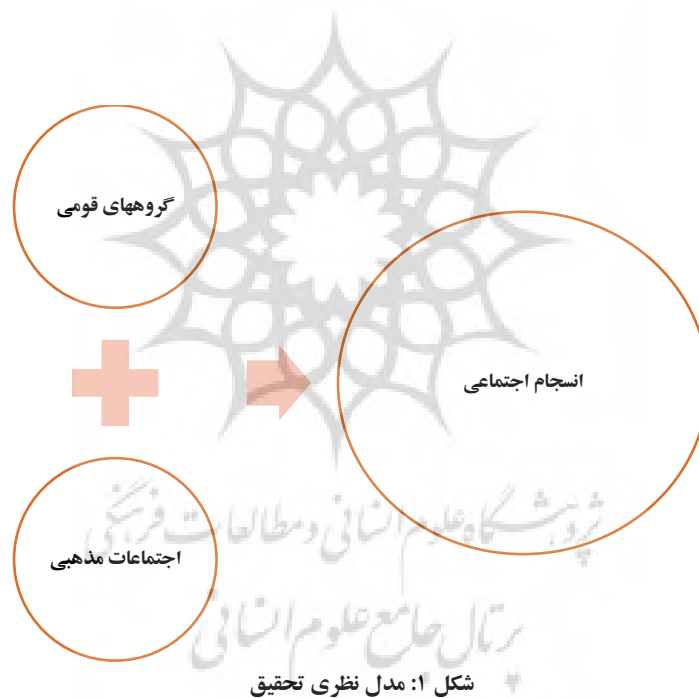
2 . James Kelman

3 . Robert Putnam

4 . Ulrich Beck

۷۰.....پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال پانزدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۰

شدن انسجام اجتماعی در جامعه وجود دارد اما با اقداماتی که در سطح دولت و نهادهای مدنی صورت خواهد گرفت باید بتوانند از این کاهش جلوگیری کنند. از این رو در جامعه جدید، مسئله مهم، چگونگی کاهش مخاطرات و انسجام اجتماعی یا جلوگیری از آن است (کرایب، ۱۳۸۲: ۱۱۲). با توجه به نظریه‌های مطرح شده می‌توان گفت که در شهر اندیمشک گروه‌های قومی وجود دارند که این گروه‌ها می‌توانند در انسجام اجتماعی موثر باشند هم چنین وجود اجتماعات مذهبی در این شهر تاثیر بسزایی در همبستگی اجتماعی می‌تواند داشته باشد.

مدل تحقیق برگرفته از نظریه‌های تلفیقی است که قصد دارد روابط میان متغیرهای مستقل گروه‌های قومی و اجتماعات مذهبی و متغیر وابسته انسجام اجتماعی را به صورت شکل نمایش دهد.

بین گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی در شهر اندیمشک رابطه معنی‌دار وجود دارد. بین اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی در شهر اندیمشک رابطه معنی‌دار وجود دارد. متغیرهای مستقل تحقیق حاضر گروه‌های قومی، اجتماعات مذهبی و متغیر وابسته تحقیق انسجام اجتماعی شهر اندیمشک است.

انسجام یا همبستگی^۱ اجتماعی معمولاً مفهومی را می‌رساند که بر پایه آن در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته‌اند و به طور متقابل نیازمند یکدیگر. انسجام اجتماعی هم چنین نوعی احساس ارتباط، گرایش و تعامل با دیگران است و منظور از آن «احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند». انسجام اجتماعی در این معنا، در واقع احساس همبستگی، پیوند و تعهد عاطفی است که اعضای جامعه نسبت به یکدیگر دارند.

این برداشت از انسجام که به برداشت روان‌شناسان اجتماعی از این مفهوم نزدیک است، آن را عمدتاً به صورت احساس نزدیکی عاطفی با افراد دیگر تعریف می‌کند. اما به نظر می‌رسد، انسجام اجتماعی مفهومی فراتر از احساس نزدیکی با ارتباط عاطفی افراد با یکدیگر باشد و در واقع باید چیزی باشد که بر ماحصل این احساس نیز دلالت کند. طبق آنچه عموماً در جامعه‌شناسی از مفهوم انسجام اجتماعی مستفاد می‌شود، این مفهوم به درجه یا نوع همگرایی یک جامعه و در واقع، به پیوندها و روابطی که اعضای یک جامعه یا گروه را به یکدیگر مرتبط می‌سازند، اشاره دارد (اوتنق، ۱۳۹۴: ۱۷).

گویه‌هایی که در پرسشنامه محقق ساخته تحقیق حاضر (سوالات ۱ تا ۵۲) جهت سنجش انسجام اجتماعی استفاده می‌شود.

منظور از میزان قوم‌گرایی همان میزان گرایش یک فرد به مولفه‌های قومیت خود می‌باشد. برای بدست آوردن این متغیر ابعاد مختلفی که یک قوم را تشکیل می‌دهد در نظر گرفته شده است و خصوصاً بر بعد فرهنگی آن تأکید شده است (نوابخش و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۶). گویه‌هایی که در پرسشنامه تحقیق حاضر جهت سنجش قوم‌گرایی (سوالات ۵۳ تا ۶۶) استفاده می‌شود.

---

۱. Solidarity

مذهب در پاره‌ایی از بخش‌های جهان، اهمیت خود را به منزله عامل مهم همبستگی از دست داده اما از آنجا که به تنهایی در ایجاد فرهنگ، آداب و رسوم و سنن بسیاری از کشورها تأثیر شگرف دارد، هنوز عامل مهم ملیت محسوب می‌شود. تشکل انسان‌ها در مراکز مذهبی از قبیل مساجد، هیئت‌ها، حسینیه‌ها، تکیه‌ها، با در نظر گرفتن هم آیین بودن و هم ایدئولوژی بودن، همزبانی و اشتراک در سود و زیان و غیر ذلک را به‌عنوان ملاک اصلی تشکل اجتماعات مذهبی دانسته‌اند (امین بیدختی و شریفی، ۱۳۹۲: ۹).

در پژوهش حاضر تشکل مردمان شهر اندیمشک در مراکز مذهبی از قبیل مساجد، هیئت‌ها، حسینیه‌ها، تکیه‌ها، به منظور تبادل نظر و تعاملات اجتماعی با اقوام و قبایل یکدیگر را اجتماعات مذهبی تعریف نموده و جهت سنجش آن از اجتماعات حضور در این مراکز پرسشنامه به عمل می‌آید.

روش‌شناسی

رویکرد اصلی تحقیق حاضر پوزیتویست است. بدین ترتیب باید از روش پیمایش نوع توصیفی و تحلیلی استفاده نمود. به لحاظ معیار زمان، این پژوهش از نوع مقطعی بوده و به لحاظ معیار ژرفایی از نوع پهنانگر است که داده‌های آن با استفاده از پرسشنامه (کمی) گردآوری می‌شود. دو گروه جامعه آماری برای این تحقیق انتخاب شده است:

گروه اول) متخصصین و مسولین و با استفاده از نمونه‌گیری در دسترس و هدفمند انتخاب می‌گردد. میزان حجم نمونه در بین آنها به تعداد ۵۰ نفر شامل (استاندار، فرماندار، شهردار، نماینده مجلس و ...) است.

گروه دوم) شامل کلیه شهروندان مرد و زن واقع در سن ۱۵ تا ۶۵ سال ساکن در شهر اندیمشک است. بر پایه سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت این شهر ۱۳۵ هزار نفر بوده است.

با توجه به میزان جمعیت ساکن در شهر اندیمشک (۱۳۵۰۰۰ هزار نفر) محاسبه فرمول کوکران به تعداد ۳۸۴ نفر حاصل آمد که پرسشنامه‌های پژوهش حاضر در بین آنها توزیع می‌گردد. شیوه نمونه‌گیری در بین شهروندان شهر اندیمشک به صورت خوشه‌ای چند مرحله‌ای و تصادفی ساده است. شهر اندیمشک را به ۵ نقطه تقسیم نموده سپس از میان مناطق ۵ گانه شهر (شمال- جنوب- شرق- غرب و مرکز) انتخاب شده و پس از آن در هر منطقه با مراجعه به منازل به شکل تصادفی پرسشنامه‌ها در میان شهروندان شهر اندیمشک توزیع می‌شود.

73..... نقش قوم گرایی و اجتماعات مذهبی در انسجام اجتماعی

ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته است که ابعاد مختلف (انسجام اجتماعی، قوم گرایی، طبقات اجتماعی، اجتماعات مذهبی، رخدادهای سیاسی و رسانه‌های اجتماعی و فضای مجازی) را مورد سنجش قرار داده است. اعتبار ابزار پرسشنامه از طریق اعتبار محتوا تعیین شده است. برای اطمینان از برقرار بودن اعتبار محتوا، ابزار طراحی شده به ۸ نفر از متخصصان داده شده تا نظر خود را در خصوص مناسب بودن یا نبودن تک تک گویه‌ها اعلام دارند و پس از داوری، ضریب CVR از طریق فرمول $CVR = \frac{ne - \frac{N}{2}}{\frac{N}{2}}$ (منبع پیشین) که در آن N تعداد کل داوران و ne تعداد ارزیابان یا داورانی است که گویه مورد نظر را مناسب می‌دانند محاسبه شد و آنگاه با جدول حداقل مقدار CVR قابل قبول بر اساس تعداد خبرگان، که مقدار ۰.۷۵٪ برای ۸ ارزیاب یا داور است مقایسه گردید و مقادیر برابر یا بیشتر از مقدار فوق مورد قبول واقع گردید و ۴ گویه‌ای که نامناسب بودند حذف شدند و میانگین کل CVR ابزار برابر با ۰.۷۹۸ به دست آمد.

در ادامه، بعد از تکمیل حداقل ۳۰ پرسشنامه در بین جامعه نمونه به‌عنوان پیش‌آزمون، از ضریب آلفای کرونباخ برای محاسبه سازگاری درونی گویه‌های مربوط به هر شاخص و به عبارتی پایداری پرسشنامه و شاخص‌های متشکله آن استفاده می‌شود. در بخش آمار استنباطی جهت تجزیه تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری پیشرفته spss و لیزرل بهره گرفته می‌شود. در ابتدا به کمک تحلیل عاملی اکتشافی (Analysis Exploratory factor) به بررسی و دسته بندی سوالات پرسشنامه پرداخته و نمره عاملی هر شاخص را تعیین می‌نماییم.

بدین منظور از معنی داری آزمون Bartlett و شاخص Kaiser-Mayer-Olkin استفاده می‌شود. از آزمون کولوموگروف اسمیرنوف جهت نرمال بودن توزیع داده‌ها، سپس جهت بررسی فرضیات تحقیق از آزمون میانگین یک جامعه و آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌نماییم. جهت پیش بینی متغیرهای تحقیق از مدل رگرسیون و جهت تعیین اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته از روش تحلیل مسیر بهره گرفته می‌شود. به سخنی دیگر با استفاده از روش تحلیل مسیر در نظر است که مدل نظری تحقیق آزمون شود و تعدیل شود.

یافته‌ها

فرضیه اول گروه مسئولین: بین گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی در شهر اندیمشک رابطه وجود دارد.

جدول (۲): ضرائب رگرسیون فرضیه اول گروه مسئولین

سطح معنی داری	آماره t	ضرائب بنای استاندارد	ضرائب غیراستاندارد		عدد ثابت	مسئولین
			خطای معیار	بتا		
۰/۰۰۹	۳/۳۹۴	-	۰/۱۰۹	۰/۳۷		
۰/۰۰۰	۷/۹۸	۰/۷۵۲	۰/۱۱۳	۰/۸۰۴		گروه‌های قومی

همان‌طور که در جدول ۱- مشاهده می‌گردد، از دیدگاه مسئولین سطح معنی داری متغیر گروه‌های قومی برابر ۰/۰۰۰ می‌باشد چون این مقدار کمتر از ۰/۰۵ است فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت، متغیر گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی می‌توان گفت گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند. فرضیه دوم گروه مسئولین: بین اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی در شهر اندیمشک رابطه معنی دار وجود دارد.

جدول (۳): ضرائب رگرسیون فرضیه دوم گروه مسئولین

سطح معنی داری	آماره t	ضرائب بنای استاندارد	ضرائب غیراستاندارد		عدد ثابت	مسئولین
			خطای معیار	بتا		
۰/۰۰۲	۳/۰۲۴	-	۰/۳۷	۱/۱۱۹		
۰/۰۰۰	۵/۷۲۹	۰/۵۵۴	۰/۱۲۲	۰/۶۹۹		اجتماعات مذهبی

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌گردد، از دیدگاه مسئولین سطح معنی داری متغیر اجتماعات مذهبی برابر ۰/۰۰۰ می‌باشد چون این مقدار کمتر از ۰/۰۵ است فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت، متغیر اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی می‌توان گفت اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند.

75..... نقش قوم گرایی و اجتماعات مذهبی در انسجام اجتماعی.....

فرضیه اول گروه شهروندان: بین گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی در شهر اندیشک رابطه معنی دار وجود دارد.

جدول (۴): ضرائب رگرسیون فرضیه اول گروه شهروندان

سطح معنی داری	آماره t	ضرائب بتای استاندارد	ضرائب غیراستاندارد		عدد ثابت	شهروندان
			خطای معیار	بتا		
۰/۰۰۰	۱۱/۱۲۱	-	۰/۱۲۵	۱/۳۹۳		
۰/۰۰۰	۱۷/۲۸	۰/۶۵۸	۰/۰۳۲	۰/۵۵۱		گروه‌های قومی

همان طور که در جدول ۳ مشاهده می‌گردد، از دیدگاه شهروندان سطح معنی داری متغیر گروه‌های قومی برابر ۰/۰۰۰ می‌باشد چون این مقدار کمتر از ۰/۰۵ است فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت، متغیر گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضرائب رگرسیونی میتوان گفت گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند.

فرضیه دوم گروه شهروندان: بین اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی در شهر اندیشک رابطه معنی دار وجود دارد.

جدول (۵): ضرائب رگرسیون فرضیه دوم گروه شهروندان

سطح معنی داری	آماره t	ضرائب بتای استاندارد	ضرائب غیراستاندارد		عدد ثابت	شهروندان
			خطای معیار	بتا		
۰/۰۰۰	۱۴/۳۶۸	-	۰/۱۱۹	۱/۷۰۶		
۰/۰۰۰	۱۵/۶۱۲	۰/۶۱۹	۰/۰۳۱	۰/۴۸۹		اجتماعات مذهبی

همانطور که در جدول ۴ مشاهده می‌گردد، از دیدگاه شهروندان سطح معنی داری متغیر اجتماعات مذهبی برابر ۰/۰۰۰ می‌باشد چون این مقدار کمتر از ۰/۰۵ است فرض صفر رد شده و با اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت، متغیر اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد.

۷۶.....پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال پانزدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۰

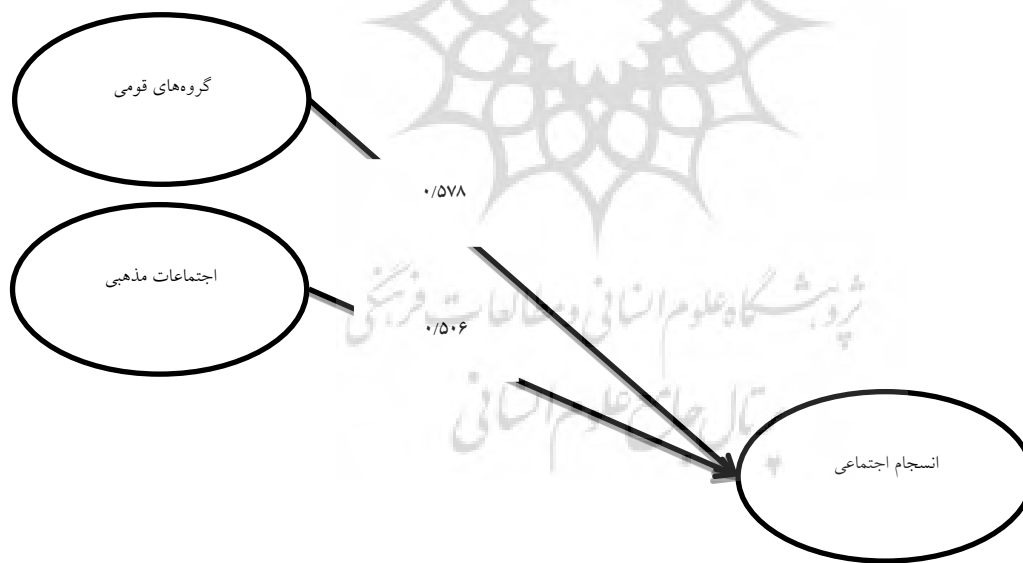
با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی میتوان گفت اجتماعات مذهبی بر انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند.

تحلیل مسیر گروه مسئولین

جدول ۶: ضرائب رگرسیون گروه مسئولین

سطح معنی داری	آماره t	ضرایب استاندارد بتای	ضرایب غیراستاندارد		عدد ثابت	مسئولین
			خطای معیار	بتا		
۰/۰۰۰	۵/۱۷۵	-	۰/۲۱۲	۱/۰۹۷		
۰/۰۰۰	۶/۰۱۹	۰/۵۷۸	۰/۱۰۲	۰/۶۱۴		گروه‌های قومی
۰/۰۰۰	۵/۵۰۹	۰/۵۰۶	۰/۱۰۶	۰/۵۸۴		اجتماعات مذهبی

با توجه به مقدار ضریب بتا استاندارد شده می توان گفت گروه‌های قومی با ضریب بتا ۰/۵۷۸ رابطه بیشتری را نسبت به اجتماعات مذهبی با ضریب بتا ۰/۵۰۶ با انسجام اجتماعی دارد.

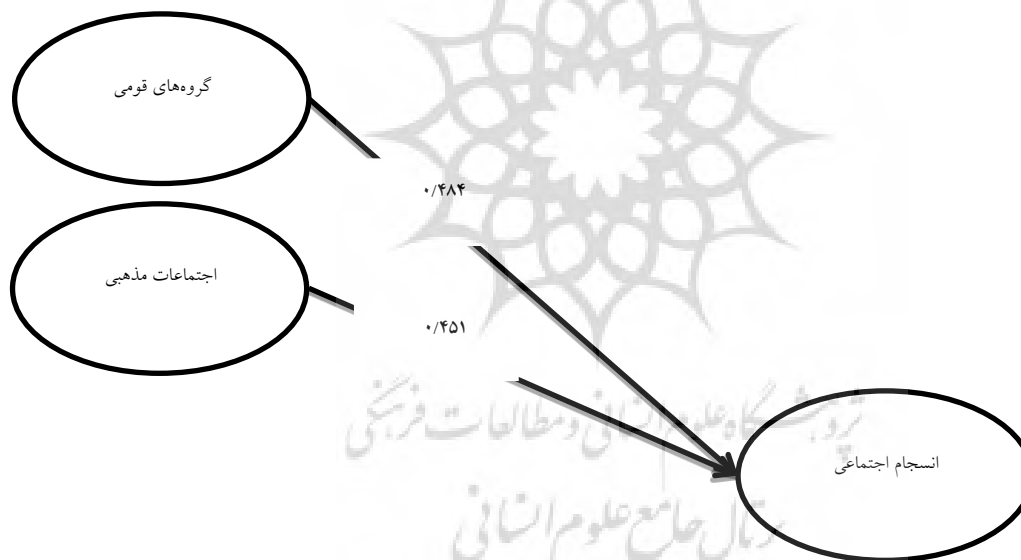
شکل ۲: تحلیل مسیر گروه مسئولان

جدول (۷): ضرائب رگرسيون گروه شهروندان

سطح معنی داری	آماره t	ضرائب بتای استاندارد	ضرائب غیراستاندارد		عدد ثابت	شهروندان
			خطای معیار	بتا		
۰/۰۰۰	۶/۲۴۶	-	۰/۲۴	۱/۴۹۹		
۰/۰۰۰	۱۰/۵۳۸	۰/۴۸۴	۰/۰۵۲	۰/۵۴۸		گروه‌های قومی
۰/۰۰۰	۹/۳۹۲	۰/۴۵۱	۰/۰۵۶	۰/۵۲۶		اجتماعات مذهبی

با توجه به مقدار ضریب بتا استاندارد شده می توان گفت گروه‌های قومی با ضریب بتا ۰/۴۸۴ رابطه بیشتری را نسبت به اجتماعات مذهبی با ضریب بتا ۰/۴۵۱ با انسجام اجتماعی دارد.

شکل ۲: تحلیل مسیر گروه شهروندان

بحث و نتیجه گیری

بر اساس نظریات موجود در زمینه انسجام اجتماعی و با مراجعه به آراء و نظرات اندیشمندان و صاحب نظران این حوزه، فاکتورهای جامعه‌شناختی: قومگرایی و اجتماعات مذهبی در رابطه با پدیده انسجام اجتماعی

به عنوان یکی از مسائل اجتماعی مهم در شهر اندیمشک مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت و نتایج حاصل از اجرای آزمونهای مختلف آماری بر روی داده‌های جمع‌آوری شده نشان داد که از دیدگاه مسئولین سطح معنی داری متغیر گروه‌های قومی برابر $0/000$ می‌باشد چون این مقدار کمتر از $0/05$ است فرض صفر رد شده و با اطمینان 95% می‌توان گفت، متغیر گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی میتوان گفت گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند. همچنین از دیدگاه مسئولین سطح معنی داری متغیر اجتماعات مذهبی برابر $0/000$ می‌باشد چون این مقدار کمتر از $0/05$ است فرض صفر رد شده و با اطمینان 95% می‌توان گفت، متغیر اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی میتوان گفت اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند. از دیدگاه شهروندان سطح معنی داری متغیر گروه‌های قومی برابر $0/000$ می‌باشد چون این مقدار کمتر از $0/05$ است فرض صفر رد شده و با اطمینان 95% می‌توان گفت، متغیر گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی میتوان گفت گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند. از دیدگاه شهروندان سطح معنی داری متغیر اجتماعات مذهبی برابر $0/000$ می‌باشد چون این مقدار کمتر از $0/05$ است فرض صفر رد شده و با اطمینان 95% می‌توان گفت، متغیر اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی میتوان گفت اجتماعات مذهبی بر انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند.

از دیگر نتایج تحقیق میتوان گفت که با توجه به مقدار ضریب بتا استاندارد شده از دیدگاه مسئولین و شهروندان می‌توان گفت گروه‌های قومی رابطه بیشتری نسبت به اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی دارد. نتایجی که از فرضیات تحقیق حاصل شد عبارتند از:

بررسی فرضیه‌های تحقیق گروه مسئولین

فرضیه اول گروه مسئولین: بین گروه‌های قومی با انسجام اجتماعی در شهر اندیمشک رابطه وجود دارد.

79..... نقش قوم گرایی و اجتماعات مذهبی در انسجام اجتماعی

از دیدگاه مسئولین سطح معنی داری متغیر گروه های قومی برابر $0/000$ می باشد چون این مقدار کمتر از $0/05$ است فرض صفر رد شده و با اطمینان 95% می توان گفت، متغیر گروه های قومی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی میتوان گفت گروه های قومی با انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند.

فرضیه دوم گروه مسئولین: بین اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی در شهر اندیمشک رابطه معنی دار وجود دارد.

از دیدگاه مسئولین سطح معنی داری متغیر اجتماعات مذهبی برابر $0/000$ می باشد چون این مقدار کمتر از $0/05$ است فرض صفر رد شده و با اطمینان 95% می توان گفت، متغیر اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی میتوان گفت اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند.

بررسی فرضیه های تحقیق گروه شهروندان

فرضیه اول گروه شهروندان: بین گروه های قومی با انسجام اجتماعی در شهر اندیمشک رابطه معنی دار وجود دارد.

از دیدگاه شهروندان سطح معنی داری متغیر گروه های قومی برابر $0/000$ می باشد چون این مقدار کمتر از $0/05$ است فرض صفر رد شده و با اطمینان 95% می توان گفت، متغیر گروه های قومی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی میتوان گفت گروه های قومی با انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند.

فرضیه دوم گروه شهروندان: بین اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی در شهر اندیمشک رابطه معنی دار وجود دارد.

از دیدگاه شهروندان سطح معنی داری متغیر اجتماعات مذهبی برابر $0/000$ می باشد چون این مقدار کمتر از $0/05$ است فرض صفر رد شده و با اطمینان 95% می توان گفت، متغیر اجتماعات مذهبی با انسجام اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن علامت ضریب رگرسیونی میتوان گفت اجتماعات مذهبی بر انسجام اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم دارند.

در مقایسه با نتایج تحقیقات دیگر میتوان گفت که ملکی حمید (۱۳۹۶)، همبستگی اجتماعی در گروه‌های قومی: مطالعه موردی استان گلستان انجام داده است. این مقاله نتیجه تحقیقی است که به منظور سنجش میزان همبستگی اجتماعی و بررسی عوامل تهدیدکننده با تأکید بر بیگانگی اجتماعی و تمایلات قومی و هم چنین عوامل تقویت‌کننده و نگهدارنده همبستگی و انسجام از قبیل هویت ملی و روابط اجتماعی و فرهنگی در یکی از گروه‌های قومی کشور به روش پیمایشی اجرا و سپس میزان مشاهده شده، در چارچوب امنیت اجتماعی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج حاصل، نشان می‌دهد که میزان همبستگی اجتماعی در اثر افزایش تمایلات قومی و بیگانگی اجتماعی، تضعیف و ضریب امنیتی را در جامعه کاهش می‌دهد و گرایش بیشتر به مصادیق و ابعاد هویت ملی و افزایش تراکم و تعاملات اجتماعی و فرهنگی، همبستگی اجتماعی را با جامعه عام، ارتقا و سبب کاهش تمایلات قومی می‌گردد. در مقایسه با نتایج تحقیق حاضر میتوان گفت که هر دو تحقیق به یک نتیجه رسیدند. تمایلات قوم‌گرایی باعث کاهش انسجام و همبستگی اجتماعی میشود. هرچه میزان قوم‌گرایی بالاتر باشد، میزان همبستگی و انسجام اجتماعی در جامعه پایین‌تر می‌آید. بنابراین نتایج هر دو تحقیق همسو میباشد.

فرهمند و همکاران (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان «مطالعه تطبیقی انسجام اجتماعی بین دو قومیت آذری و کرد (مورد مطالعه: شهرهای سنندج و تبریز)» انجام دادند. نتایج نشان داد که بین انسجام اجتماعی به عنوان متغیر وابسته و عدالت اجتماعی، وسایل ارتباط جمعی، تحصیلات، شغل، درآمد و سن رابطه معنادار وجود دارد. نتایج آزمون T مستقل نیز موید آن است که قوم آذری در مقایسه با قوم کرد، میزان انسجام اجتماعی بیشتری دارد. تحلیل چندمتغیره نیز نشان می‌دهد که متغیرهای عدالت اجتماعی، رسانه داخلی، رسانه خارجی و سن توانسته‌اند ۲۲ درصد از تغییرات میزان انسجام اجتماعی بین دو قوم را تحلیل کنند. در مقایسه با نتایج تحقیق حاضر میتوان گفت که هر دو تحقیق به یک نتیجه همسان رسیدند و اثبات شد که انسجام و همبستگی اجتماعی با رسانه‌های جمعی (وسایل ارتباط جمعی) رابطه معنادار وجود دارد.

نقش قوم‌گرایی و اجتماعات مذهبی در انسجام اجتماعی.....81

در هر دو تحقیق نشان داده شد که رسانه‌های جمعی می‌توانند در انسجام اجتماعی نقش موثری داشته باشند. بنابراین نتایج هر دو تحقیق همسو است.

راهکارهای تقویت انسجام اجتماعی به شرح زیر خواهند بود:

در کشور ما هنوز مناطق مناطقی هستند که نقش بسزایی در حیات کلی جامعه ما دارند و تقویت مؤلفه‌های فرهنگی اجتماعی از جمله انسجام در این مناطق به تقویت انسجام در کل جامعه کمک می‌کند. بنابراین لازم و شایسته است که توجه و همت مسئولین و برنامه‌ریزان جلب گردد.

پژوهش فوق‌متضمن و دربرگیرنده نکات و نتایجی است که می‌تواند به عنوان الگو و راهنمایی عملی برای برنامه‌ریزی‌های مسئولین استان در رابطه با چنین جامعه‌ای مورد توجه و تأکید قرار بگیرد. این نتایج و نکات را چنین می‌توان برشمرد:

- به لحاظ ارتباط میزان انسجام با میزان قوم‌گرایی، ذهن محقق را متوجه این امر می‌کند که تحقیق مفصلی جهت بررسی میزان قوم‌گرایی و عوامل مؤثر بر آن صورت بگیرد و البته همین امر در تحقیقی دیگر نتایج مثبتی با آسیب‌های اجتماعی نشان می‌داد یعنی هرچه میزان قوم‌گرایی بیشتر باشد به همان اندازه تمایل به یک آسیب خاص وجود دارد لذا این متغیر با توجه به زمینه تأثیر گذاری آن باید تعدیل شود هرچند در این تحقیق به افزایش درجه انسجام در مناطق شهری اندیمشک کمک می‌کند به هر طریق نیازمند تحقیق بیشتر می‌باشد تا کارکردها و دژکارکردهای آن مشخص شود.

- اقدام برای تسهیل‌گری کنش‌های اجتماعی و رفع تمامی موانع سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در جهت هر نوع کنشگری اجتماعی زاینده و مثبت.

- تقویت «جامعه مدنی» فعال و سازنده تا نیروهای اجتماعی به ویژه گروه‌های سنی نوجوان و جوان بتوانند در قالب جامعه مدنی به کنشگری پرداخته و زمینه‌های لازم برای تقویت همبستگی و انسجام اجتماعی را فراهم سازند.

- حمایت نهادهای مدنی و رفاهی از افراد و گروه‌های ناتوان جامعه تا از این طریق «اعتماد متقابل» در سطوح خرد و کلان جامعه ارتقاء یابد.

- تقویت پیوندها و تعاملات اجتماعی در سطوح خرد و کلان اعم از روابط فردی و نهادی. از آن رو که در حال حاضر شاهد نوعی گسست و یا تضعیف در این تعاملات هستیم که مانع بزرگی برای حفظ و تقویت سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود.

- جلوگیری از بروز هر گونه ناامیدی، دلزدگی، از خود بیگانگی و بی‌تفاوتی اجتماعی که زمینه‌های تضعیف «اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی» را فراهم می‌کند.

به موازات گسترش امکانات و توسعه مناطق جنوبی کشور، که صرفاً به بهسازی محیط فیزیکی محدود نمیشود و مشتمل بر تخصیص‌های مختلف نرم افزاری حیات‌چنین جوامعی اعم از اجتماعی و فرهنگی نیز می‌باشد، مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی این حوزه نیز دگرگون می‌شود. در کشور ما هنوز مناطقی هستند که نقش بسزایی در حیات کلی جامعه ما دارند و تقویت مؤلفه‌های فرهنگی اجتماعی از جمله انسجام در این مناطق به تقویت انسجام در کل جامعه کمک می‌کند. بنابراین لازم و شایسته است که توجه و همت مسئولین و برنامه‌ریزان در جهت توسعه و آبادانی چنین مناطقی، صرفاً به بخش‌های فیزیکی آن محدود نشود، چرا که عدم توجه و غفلت از بخش نرم افزاری این مناطق منجر به هدر رفتن تلاش‌های صورت گرفته در سایر بخش‌ها خواهد شد. ضرورت دارد که برای تکوین پایدار همبستگی اجتماعی، نوعی درک و احساس شهروندی توسط نهادها و سازمان‌هایی چون شهرداری‌ها، مراکز اداری در سطح شهرهای بزرگ، نهادهای رسانه‌ای، فرهنگ‌سراها و انجمن‌های غیردولتی مورد آموزش و توسعه قرار گیرد.

منابع

احمدی، حمید (۱۳۹۶)؛ قومیت و قوم‌گرایی در ایران: افسانه یا واقعیت؟ فصلنامه اطلاعات سیاسی و اقتصادی، سال یازدهم، شماره ۱۱۵ و ۱۱۶.

افقه، سید مرتضی و منصوری، سید امین (۱۳۹۹)؛ غفلت از تاب‌آوری اقتصادی و اجتماعی، مخاطره‌ای کلیدی* در اجرای سند الگوی پیشرفت: مطالعه موردی استان خوزستان، مجله: مطالعات اقتصاد اسلامی «بهار و تابستان ۱۳۹۹» - شماره ۲۴ علمی-

پژوهشی/ISC (۴۳ صفحه - از ۳۴۷ تا ۳۸۹)

امین بیدختی، علی اکبر و شریفی، نوید (۱۳۹۲)، دینداری و سرمایه‌ی اجتماعی حامی امنیت اجتماعی، فصلنامه‌ی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره‌ی ۳۳، صص ۴۷-۶۹.

نقش قوم‌گرایی و اجتماعات مذهبی در انسجام اجتماعی.....83

- اوتق، ناز محمد (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی . پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.
- برامکی یزدی، حجت الله، (۱۳۹۷)، عوامل مؤثر بر توسعه : مطالعه‌ی موردی سرمایه‌ی اجتماعی، فصلنامه‌ی راهبرد یاس، شماره ۱۶، ۱۶۱-۱۸۵.
- بهزاد، داوود (۱۳۹۱) سرمایه اجتماعی بستری برای ارتقای سلامت روان، رفاه اجتماعی : زمستان ۱۳۹۱، دوره ۲، شماره ۶، ۴۳-۵۳؛
- چلیپی، مسعود (۱۳۹۵)، تحلیل اجتماعی در فضای کنش، چاپ اول، تهران: نشر نی.
- خادمی، حسین و زهرا گل شیری (۱۳۹۸)، تاثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان: مطالعه موردی بخش گندمان، شهرستان بروجن، فصلنامه روستا و توسعه ۱۳۹۸ شماره ۱
- روانبخش، محمدحسین (۱۳۹۶)؛ بررسی تطبیقی میزان انسجام اقشار اجتماعی شمال و جنوب شهر تبریز، فصلنامه علوم انسانی، دوره ۱، شماره ۲.
- عمویی، حامد، ساعی، احمد (۱۳۹۲)؛ تأثیر توسعه سرمایه اجتماعی بر ارتقای انسجام اجتماعی و ملی، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال نهم، شماره ۲۴.
- عنبری، موسی (۱۳۹۰)؛ جامعه‌شناسی توسعه، تهران: انتشارات سمت.
- فرهمنند، مهناز، سعیدی مدنی، سیدمحسن، سهندی خلیفه‌کندی، مهناز (۱۳۹۴)؛ مطالعه تطبیقی انسجام اجتماعی بین دو قومیت آذری و کرد (مورد مطالعه: شهرهای سنندج و تبریز)، فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران، دوره ۶، شماره ۱.
- کتابی، محمود (۱۳۹۳)، دین، سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اجتماعی فرهنگی، مجله‌ی پژوهشی دانشگاه اصفهان، علوم انسانی، جلد ۱۷، شماره ۲، صص ۱۶۹-۱۹۲.
- کرایب، یان (۱۳۸۲) نظریه اجتماعی کلاسیک: مقدمه‌ای بر اندیشه مارکس، وبر، دورکیم، زیمل، مترجم: شهناز مسمی‌پرست، تهران، نشر آگه
- ملکی حمید (۱۳۹۶)، همبستگی اجتماعی در گروه‌های قومی: مطالعه موردی استان گلستان، فصلنامه مطالعات راهبردی، دوره ۱۰، شماره ۳۵، بهار ۱۳۹۶، صفحه ۱۲۳-۱۴۸
- نوابخش، مهرداد، نظری، جواد، ایدر، نبی الله (۱۳۸۸)؛ تبیین جامعه‌شناختی عوامل موثر بر میزان انسجام اجتماعی در بین روستاییان، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی (واحد شوشتر)، سال سوم، پیش شماره ۷.
- وزیری، محمد جواد (۱۳۹۳)، بررسی تأثیر انسجام و انعطاف پذیری خانواده بر شکل‌گیری هویت در جوانان شهر اهواز. فصلنامه مطالعات جوانان، شماره ۷ و ۱۱۸.

- Acket, S., Borsenberger, Dickes, M., P., & Sarracino, F. (2017). Measuring and Validating Social Cohesion: A Bottom-Up Approach. Fonds National de la Recherche, CEPS/Instead Working Paper, 08.
- Bourdieu, P. (۲۰۰۰), "The Forms of Capital, in J.G. Richardson (ed), Hand book of Theory and Research for the Sociology of Education, New York, London, Greenwood press.
- Foa, R. (2016), "The Economic Rational for Social Cohesion; A Cross Country Evidence", Paper Presented at the International Conference on Social Cohesion and Development, OECD, Paris, Retrieved from [https:// www.oecd.org /dev/pgd/46908575.pdf](https://www.oecd.org/dev/pgd/46908575.pdf).

